

Köztársaság, kiegyezés, kilábalás*Vízkeresztkor Magyarországról*

Bajnai Gordon írása

*“Úgyse hiszi senki el magának,
hogy amit lát, az tényleg van,
hanem várja, hogy a valódi
látványt jelző kürtszó felharsan.”
(Kispál és a Borz: Zsákmányállat)*

A Haza és Haladás Közpolitikai Alapítvány egy évvel ezelőtt azért jött létre, hogy a *jó kormányzás* ügyét segítse Magyarországon. A 'jó kormányzás' nem pusztán jelzős szerkezet, nem egy kormányzat önmagát pozícionálni igyekvő kommunikációs fogása. Olyan módja ez egy állam vezetésének, amely a közérdeket mindenkor a rész- és az önérdek elé helyezi; amely hosszútávon gondolkodik; amely kész és képes arra, hogy akár a népszerűség fölládozása árán is az eredményességet helyezze előtérbe. És persze a világnak ezen a részén az is fontos, hogy a jó kormányzás eszménye a haza és a haladás ügyét nem egymást kizáró, hanem egymást erősítő célokként fogja fel.

A jó kormányzás, a mindenkori kormányok sikere vagy kudarca, történelmi távlatban az általuk vezetett társadalom céljaihoz való közelítésben vagy az azoktól való távolodásban vizsgálható.

Kelet-Közép-Európában a rendszerváltás óta eltelt huszonkét évben az alapvető célok nem változtak. A kommunizmus bukásakor társadalmaink döntő többséggel három alapvető vágyat fogalmaztak meg.

- 1) Demokratikus jogállamban akarunk élni, amelyben a hatalom gyakorlását alkotmány szabályozza, intézményi fékek és ellensúlyok felügyelik, a jog az egyént és a kisebbséget védi az önkénnyel szemben, a civil társadalom erős, a média és az igazságszolgáltatás független és a politikai verseny lehetővé teszi a rossz kormányzás korrekcióját.
- 2) Az egyéni jólét fokozatos és érzékelhető ütemű gyarapodását akarjuk, amelynek egyetlen hosszútávon is működő rendszere a magántulajdon szentségén alapuló, szabályozott piacgazdaság, amely biztosíthatja, a gyors felzárkózást Európa gazdagabb feléhez.
- 3) A társadalom minél nagyobb többsége részesüljön az ország gyarapodásából, és a társadalmi kohézió, a mobilitás és a szolidaritás erősödjön az ország felemelkedésével párhuzamosan.

E három cél eredőjeként egyértelmű, masszív többségi akarat volt a régióban és hazánkban is a nyugati társadalomfejlődési modellhez való visszatérésre. Ezen értékválasztás zálogaként pedig azt kívántuk, hogy – sok ingázást megélt – „kompországaink” végleg lehorgonyozzanak az Európai Unió és a transzatlanti szövetségi rendszer kikötőjében.

A fenti célok teljesítésében Magyarország az első tíz év kétségbevonhatatlan sikereit követően fokozatosan lelassult, irányt vesztett és elbizonytalanodott. Az állampolgári bizalmat lépésről lépésre elvesztő demokratikus intézmények, a növekedési képességének egyre inkább búcsút intő nemzetgazdaság és fenntarthatatlanság felé mutató társadalmi folyamatok – ez volt az egyenlege a 2000 utáni évtized mindent maga alá gyűrő politikai küzdelmeinek felelőtlen ellenzékiességének és kormányzati hibáinak: a sűrű irányváltásoknak és a jó szándékú, de félremenedzselt reformoknak. Ennek az állapotnak a fenntarthatatlanságára a nemzetközi gazdasági válság minden korábbinál kegyetlenebb következményekkel mutatott rá. Ez a kudarcos végű évtized ágyazott meg a Fidesz 53%-os szavazati aránnyal elért parlamenti kétharmadának és a parlamentben újra megjelenő szélsőjobboldalnak.

Az így elért masszív többség valóban történelmi lehetőséget adott az új kormánynak az eredeti társadalmi célokhoz való visszatérésre, a jó kormányzás eszméjének és gyakorlatának helyreállítására. Volt érthető ok a bizakodásra, mert sürgető volt a kényszer az ország „újraindítására”. Másfél év orbáni hatalomgyakorlása alapján azonban egyértelmű, hogy a kormány a történelmi lehetőséggel nem pusztán *nem élt*, hanem kifejezetten *visszaélt* vele: az eredeti célok mindegyikével(!) ellentétes irányba vezeti Magyarországot. Az erőszakos hatalomvágynak, a gazdasági hozzánemértésnek és a cinikus társadalomszemléletnek olyan sajátos kormányzati ötvözete alakult ki Magyarországon, amelynek eredményeként Ady és mindannyiunk kompromisszága most ismét felhúzza az – évtizedek tévútjai után éppen csak kivetett – horgonyt, és megint elhagyja a nyugati partot.

Demokrácia

Ma már jól látható, hogy a Fidesz, vagy legalábbis annak vezetése előre kitervelt programmal rendelkezett a Harmadik Köztársaság felszámolására. Úgy tűnik, hogy a 2002-es vereségből levont tanulság a Fidesz számára az volt, hogy a hatalom megtartásának záloga nem a jó kormányzás, a meggyőző kormányzati teljesítmény, hanem a közjogi, választási és médiarendszerek minél teljesebb kormányzati, sőt: valójában párthatalom alá vonása. Ez a logika a kormányzati ciklus folyamatából a demokratikus fékek és ellensúlyok rendszerének kiiktatását, a kormányzati akarat abszolutizálását jelenti. A ciklus végén, választási helyzetben pedig a Fidesz számára jelentős versenyelőnyt biztosító, az alternatív politikai erőket súlyos hátrányba hozó új rendszer kialakítását tesztelte szükségessé.

Mindezekon felül pedig, abban az esetben, ha a Fidesz mégis kikerülne a hatalomból, a személyi függések informális rendszere a most kiiktatott ellensúly-intézményeket aktiválhatja majd és a sarkalatos törvényekben rögzített alapvető kormányzati kompetenciákkal együtt a vesztes, kisebbségbe került erő informális akaratával képes lesz, [képes lehet megbénítani](#) az új kormányzást – tekintet nélkül annak többségi legitimitációjára.

2010 áprilisa, a fülke-forradalom deklamálása óta párhuzamosan folyt hazánkban az intézményi keretek átformálása (Alkotmánybíróság, Költségvetési Tanács, közszolgálat, igazságszolgáltatás, ombudsmanok, szakszervezetek, médiahatóság) és a régi-új intézmények lojális pártdelegáltakkal való feltöltése (Állami Számvevőszék, OIT, közmédia, Alkotmánybíróság).

Történelmi tapasztalat, hogy a nyugatias államszervezetben a közhivatalnok elsősorban az intézményhez lojális, míg a kelet-európai rendszerekben döntően a kinevező személyéhez. A most újra a „keleti part” felé sodródó Magyarországon a lojalitás e második formája vált meghatározóvá az elmúlt másfél évben. A mára kialakult, jogilag megfoghatatlan, a személyes hűségre vagy függőségre épített hálózat az alapja annak az új működési módnak is, amely a Magyarországon sajnos mindig jelenlévő korrupciót most egyenesen az állami döntéshozatal részévé tette. És ennek következménye az is, hogy számos jelentős közérdeket képviselő döntést valójában nem azok hoznak meg, akik az aláírásukkal felelősséget vállalnak érte.

Módszeresen, csigolyánként törték el a magyar demokrácia gerincét.

A fenti folyamatokat már sokan elemezték, itthon és külföldön. A mi elemzésünk szempontjából két fontos következtetést kell levonnunk.

- 1) A demokrácia „gyakorlatias felfogásban” tulajdonképpen nem más, mint a rossz kormányzás gyors és békés korrekciójának lehetősége.

A rossz kormányzás előállhat tévedések, hibás döntések következményeként és/vagy a hatalomnak szándékosan a közérdekkel szemben való gyakorlása eredményeként.

Jelen esetben mindkettőről szó van. Ám a demokratikus ellensúlyok felszámolása, a kormányozhatóságot nehezítő kétharmados tárgykörök kibővítése és a választójog manipulációja a korrekciót mind a kormányzati ciklus folyamán, mind pedig annak lejártakor és egy esetleges váltás után is megnehezíti.

2012 Magyarországnak rosszul kormányzó, de nehezen leváltható kormánya van. Ennél rosszabb kombinációval nem is szembesülhetett volna a fiatal magyar demokrácia.

- 2) Még az úgynevezett *irányított demokráciák* (látszatedemokráciák) sem nélkülözhetik a tömegbázist. Ezért az ilyen rendszerek tartós fennmaradásához szükséges valamilyen „extra” gazdasági erőforrás (olaj, nyersanyag, speciális földrajzi helyzet stb.). Magyarország ennek teljességgel híján van, így **az elkövetett gazdasági hibák gyorsított ütemben amortizálják, élik fel a kurzus legitimitását.** A tekintélyelvű politika azonban elsősorban a hatalom hosszú távú megtartásával kapcsolatos közvélekedésre, várakozásokra épül.

Azok a kisebb-nagyobb törvénysértések, jogkör-átlépések, manipulációk, meghunyászkodások és szemet-hunyások, amelyeket ez a rendszer a működéséhez elvár, csak addig lesznek kikényszeríthetők, ameddig a végrehajtókban a jelennel kapcsolatos egzisztenciális szorongás nagyobb, mint a jövőbeni hatalomváltástól való félelem. A kétharmados forradalmi hangulatban még sokan próbáltak alkalmazkodni az irracionális, illegális és rendszerint informális, gyakran erőszakos elvárásokhoz. Ha azonban ma kell egy politikai vetélytárs ellen kreált büntetőügyet, egy gazdasági érdek érvényesítését szolgáló adóvizsgálatot, hatósági eljárást, vagy épp manipulált közbeszerzést végigvinni, illetve egy nyilvánvaló rágalmozást

vagy hamis hírt leírni, a rendszerben működő közkatonák egyre többször kérdezik meg maguktól: „nem lesz ebből bajom? Ki fog engem megvédeni ha „ezek” már nem lesznek hatalmon?”

És ha ez a folyamat lassan elér polgármestert, képviselőt, vezető köztisztviselőt: minden „szemet a láncban”, akkor fokozatosan leáll a kormányzás, megbénul az ország és béna kacsává válik a mégoly erőszakos hatalom is. Az egyre szűkösebb szekérvárba visszaszoruló „bizalmi emberek” csillapíthatatlan paranoiája és egyre dühödtebb kitörési kísérletei pedig csak súlyosbítják a bajt, növelik a káoszt.

Minél tovább tart ez a folyamat, annál súlyosabb és tartósabb károkat szenved el az ország.

Gazdaság

Magyarország ma minden objektív mutató szerint súlyosabb helyzetben van, mint a 2008-as válság kitörését követő első hullámban. Csak emlékeztetőül: a forint árfolyama, az államadósság, az országkockázati mutató és a forintkötvények reálhozama mind az elmúlt 20 év legrosszabb szintjén állnak, negatív rekordokat döntenek.

A kormány ma egyszerű választás előtt áll: IMF készenléti hitel, szigorú feltételekkel, vagy államcsőd, annak tragikus rövid- és hosszútávú következményeivel. A válsághoz (vissza)vezető út legfontosabb előidézője a hatalmi szempontoknak alárendelt, inkompetens gazdaságpolitika volt. A magyarországi unortodoxia – már most közgazdasági tankönyvekbe foglalt – másfél éves ámokfutása.

2010 májusában a Fidesz azzal jutott 53%-nyi szavazathoz, hogy két ellentétes érdekű választói csoportnak tett összességében tarthatatlan anyagi ígéreteket. Hagyományos szavazóbázisának, a gazdaságilag aktív, közép- és felsőközéposztálynak (a 'polgárok') az azonnali és radikális adócsökkentést ígérte, míg a korábbi, inkább szocialista bázist alkotó, alacsony jövedelmű vagy inaktív, részben vagy egészen állami juttatásokból élőknek (a 'zemberek'), a jóléti kiadások megőrzését, a megszorítások végét sugallta. A két ígélet egyidejű betartása – némi eufemizmussal: a politikai hitelesség megőrzése – azonban a bevételek csökkenésének és a kiadások szinten tartásának összegeként a költségvetési egyensúly azonnali felborulásához vezetett volna – voltaképpen ennek trükkös „bevallását” jelentette a finanszírozhatatlan méretű, 7%-os hiánycél, az azzal való brüsszeli próbálkozás.

Az először igazán ekkor megdöbbenő Brüsszel ezt természetesen a legelső héten megvétózta, ám a kormány ennek hatására sem módosított a politikai bázisának tett irreális ígéretein, hanem helyette a magyar gazdaságban még föllelhető tartalékok felélésével próbált időt és mozgásteret nyerni.

Az első ilyen tartalék az országba az elmúlt húsz évben befektetett külföldi működő tőke és hitelfinanszírozás megcsapolása volt a szektorális különadók révén. Ez azonban már rövidtávon a munkahelyteremtő, tőkét és technológiát hozó beruházások Magyarországtól való elriadását eredményezte, amiből most korábbi versenytársaink profitálhatnak és profitálnak is.

Miután ez kevésnek bizonyult, másodikként a tizenkét év alatt felhalmozott, a jövőbeni nyugdíjak 25%-át biztosítani hivatott nyugdíj-megtakarítások államosítása következett. A nyugdíjtartalék államadósságra fordítása szakmailag vitatható lépés, de legfeljebb hiba; az a döntés azonban, amely a tartós nyugdíjpénzek jelentős részét egy éven belül elégette a deficit finanszírozására, már gazdaságpolitikai értelemben vett bűn volt, hiszen a „családi ezüstnek” ez a része füstté vált és már sohasem lesz pótolható: a jövőnkől mindig hiányozni fog. Az elkobzott megtakarításokból ráadásul sem a devizahitelek helyzete nem oldódott meg, sem a közösségi közlekedés vagy az önkormányzati adósság nem került konszolidálásra.

A harmadik tartalék, az alacsony képzettségű inaktívok foglalkoztatásában rejlő esély volt, amely idestova húsz éve a magyar gazdaság egyik legnagyobb strukturális problémája. Az ő bevonásuk a gazdaságba csak a foglalkoztatásukat terhelő bérköltség-elemek érdemi csökkentése mellett képzelhető el. A már aktív, jobban keresőket preferáló – cserében a közepes és alacsony jövedelműeket jelentősen sújtó – [egykulcsos adó](#), valamint a költségvetési lyukak kompenzálása érdekében emelkedő járulékok, illetve a növekvő jövedelemadó-terheket ellensúlyozni hivatott, irracionális mértékű minimálbéremelés azt eredményezték az alacsony képzettségűek körében, hogy 2012-ben számukra nem a munkába állás, hanem a tömeges elbocsátás közeli jövőképe bontakozik ki, egyre élesebben.

A bankokkal folytatott, eleinte népszerű, ám végül mindenki számára káros háború nemcsak az ország maradék gazdaságpolitikai hitelességét örölte fel, de a vállalkozói hitelek egyre gyorsuló ütemű kivonását is eredményezi. Márpedig tapasztalati tény, hogy a válság előtti években minden 1% gazdasági növekedés mintegy 4-5%-os hitelállomány-bővülést igényelt, és ha máshonnan nem, hát – a nevében oly sokszor hivatkozott, de szellemében most is megtagadott – Széchenyitől tudjuk, hogy a gazdaság fejlődésének egyik alapja a hitel.

Miközben a fenti intézkedések az ország növekedési potenciálját hosszú távon is rombolták, a kormány az egyensúlyt többnyire átmeneti, fűnyíró elven végrehajtott kiadáscsökkentésekkel, illetve adóemelésekkel próbálta – legalább rövidtávon – fenntartani. Ez alól fontos kivétel a külső nyomásra bejelentett Széll Kálmán tervben meghirdetett strukturális intézkedések egy része, ám ezek – az ígéretkezhöz képest – csak igen szerény mértékben teljesültek, így 2013-tól újabb, növekvő lyuk tátong a költségvetésben.

És persze érdemes felidézni, hogy a kapitalizmus a bizalom talapzatára épül. A folyamatos jogbizonytalanság, a visszamenőleges törvénykezés, a szabályozói erővel való visszaélés, az eufemizmussal „kiszámíthatatlan”-nak minősített kormányzati viselkedés mind a hazai, mind a külföldi vállalkozásokat elriasztja a magyarországi bővüléstől.

A kormány bő egy évnyi türelmi időt kapott mind Magyarország közvéleményétől, mind az ország külső adósságát finanszírozó befektetőktől. Mára azonban látszik, hogy az érthetetlen gazdaságpolitika, az agresszív kommunikáció, a teljesületlen reformígéret, a csökkenő növekedési képesség, a növekvő deficitkilátások és a független gazdaságpolitikai intézményrendszer (Költségvetési Tanács, MNB) elleni támadások együttesen vezettek el ahhoz a

totális bizalomvesztéshez, amely e sorok írásakor már a fizetéseképtelenség közelgő rémével fenyegeti hazánkat.

Az IMF-el aláírandó készenléti hitel ma az egyetlen reális módja a csőd elkerülésének. Az IMF (és az Európai Bizottság) aktív segítségére szorulni nem siker. Ez minden esetben valamiféle kudarc beismerése – így volt ez 2008-ban is. Mégis: az elmúlt másfél év gazdaságpolitikáját tekintve a Valutaalap/EU-páros kijózanító részvétele a magyar gazdaságpolitika alakításában mindenképpen civilizációs előrelépést jelentene.

„Aki időt nyer, életet nyer” – ezzel a mondattal ragadható meg leginkább, miben áll az ún. készenléti hitel lényege. Az ilyen pénzforráshoz jutó, és az ahhoz rendelt, szigorúan ellenőrzött „életmód programban” részt vevő kormányok időt nyerhetnek, hogy kijavítsák azokat a hibákat, amelyek válságba sodorták az országot.

A megállapodásra azonban csak akkor van esély, ha a kormány kész szoros ellenőrzés mellett visszatoltni a zsákutcából:

- az egyensúly érdekében tartós és valós szerkezeti reformokat hajt végre a közkiadások terén (pl. közösségi közlekedés, állami vállalatok támogatása, közszféra hatékonysága);
- a növekedés helyreállítása érdekében korrigálja az eddigi intézkedéseit (pl.: ésszerűsíti az adórendszert, úgy csökkenti a bérterheket az alsó jövedelmi szegmensben, hogy azt ellentételezi máshol, helyreállítja a külföldi tőke- és hitelvonzó képességet a különadók kivezetésével, vagy újragondolja a munkaerő-piaci szabályozás új és régi anomáliáit. stb.);
- intézményi garanciákat nyújt, hogy a készenléti hitel lehívását követően sem tér vissza az irracionális, hatalmi alapú gazdaságpolitikához (MNB, költségvetési átláthatóság, visszamenőleges jogalkotás tilalma, sarkalatos törvények szűkítése a kormányozhatóság érdekében)

Ilyen jellegű feltételek elfogadása a magyar gazdaságpolitika hitelességének, az ország finanszírozhatóságának visszaszerzését eredményezné középtávon. „Befelé” és rövidtávon ugyanakkor egy szigorúan betartott, megszorító jellegű gazdálkodást és rendkívül nehezen kommunikálható politikai fordulatot jelentene.

Ez utóbbiak miatt a megállapodás létrejötte legalábbis kérdéses.

Az államcsőd rövidtávon a közember, a munkaadó és a munkavállaló, illetve közalkalmazott, a nyugdíjas vagy épp a jövőjét tervező egyetemista számára beláthatatlan, tragikus, gyors összeomlást, az árak elszabadulását, a megtakarítások elolvadását, a munkanélküliség drámai emelkedését; a lecsúszás és a nyomor örvényét jelenti. Hosszú távon pedig az ország tartós leszakadását, mozdulatlan dermedést és társadalmi destabilizációt: a szélsőségek minden korábbinál nagyobb térnyerését, kezelhetetlen társadalmi feszültségeket.

Mégis: a hatalmát féltő, sarokba szorított politikus számára az államcsőd tragédiája csupán a mérleg egyik serpenyője. A másik serpenyőben az eddigi iránnyal való szembefordulás, a politikai hitelesség elvesztése, tehát a kudarc beismerése áll: végső soron a személyes politikai felelősségvállalás és a bukás.

Dilettáns, de elszánt gazdaságpolitikájával a magyar kormány mára ördögi csapdát állított – önmagának is. Paradox módon minél inkább hajlandó

szembefordulni eddigi önmagával a kormány és a mögötte álló párt, annál nagyobb az esélye az országnak a talpra állásra.

Kétharmad birtokában ez az érdekkonfliktus életveszélyes szituáció.

Társadalmi stabilitás

A rendszerváltáskor megfogalmazott reményekhez képest az elmúlt két évtized csalódást jelentett a magyar társadalom többsége számára. Az első tíz év történelmi léptékben páratlanul gyors felzárkózása meglehetősen szélsőségesen, igazságtalanul oszlott meg a magyar társadalom különböző csoportjai között, ráadásul még a kedvezményezett csoportok is nehezen élték meg a „húzd meg-ereszd meg” ciklusokban jelentkező egyensúlyjavító kísérleteket, és a piacgazdaság ingadozásaiból fakadó egzisztenciális bizonytalanságot.

A rendszerváltás vesztesei, az egymillió új inaktív, az alacsony képzettségűek területileg is koncentrálódó és bővítetten újratermelődő tömegei számára azonban az új világ egyenesen a lecsúszást jelentette.

Ez, a rendszerváltással kapcsolatos csalódás kezeletlen, elfekélyesedő sebként rontotta tovább a társadalom közérzetét az elmúlt évtizedekben. A 2002-es választás pedig már feketén-fehéren megmutatta, hogy az újraelosztásban érdekelték (nyugdíjasok, inaktívok, alacsony jövedelműek) választói aktivitása és szavazata a döntő a „Kié a hatalom?” kérdésre adott válaszban. Ezt követően mindkét nagy párt számára a szociális ígéretek váltak a politikai versengés fő terepévé, amelyet a 2004-es népszavazás szomorú folyamata csak megerősített, a 2008-as felelőtlen referendum pedig jó időre bebetonozott.

Az újraelosztás növelésében érdekelték kegyeiért folytatott rövidlátó politikai licit fokozatosan terelte fenntarthatatlan pályára a költségvetést és a politikai elit a számos megoldatlan társadalmi kérdést *soha meg nem keresett* pénzek elköltésével, kiosztásával próbálta meg kezelni – anélkül, hogy az inaktivitás, az előregedés és népességfogyás, a marginalizálódó cigányság, a reménytelenné váló térségek és települések valódi problémáival szembenézett volna.

Bár a 2000-ben megindult középosztály-építés, majd a „jóléti rendszerváltás” és a 2006-os, gazdagabbakat adóztató kiigazítás eredményeként a társadalmi jövedelmi különbségek csökkentek, ezzel párhuzamosan az *alacsony foglalkoztatás – magas újraelosztás* továbbra is megoldatlan, sőt súlyosbodó problémája miatt az ország versenyképessége trendszerűen romló pályára került.

A 2008-as válság, mint Európában mindenhol, először a munkahelyüket elvesztő aktív középosztályokat fenyegette a lecsúszás veszélyével, majd – a válságkezelés kapcsán kényszerűen szűkülő újraelosztás – a döntően állami juttatásokból élők helyzetét tette még nehezebbé. Speciálisan magyar problémaként súlyosbította az európai kór hazai lefolyását a devizahiteles tömegek végletes elszegényedésének, utcára kerülésének réme: a jószerint még ki sem alakult magyar középosztály felmorzsolódásának a veszélye.

A 2010-es választást követően a szűkös pénzügyi mozgástérben azonnal lehullott a kampányálarca, és felsejlett a Fidesz valódi társadalomfilozófiája: a közép- és felsőbb osztályokat akár a társadalom végletes kettészakítása árán is előnyben részesítő értékválasztás. A retorika paravánja mögé nézve, a tényleges

intézkedések szintjén ez nem más, mint az adórendszer „felül ad, alul elvesz” típusú átszabása, a végtörlesztés keveseket segítő, de sokakat ellehetetlenítő bevezetése, a közmunkarendszer zsákutcás átrajzolása, vagy éppen a köz-és felsőoktatási törvény társadalmi mobilitást csökkentő átalakítása. A szaporodó bajok kommunikációs kezelését pedig a stigmatizáció, a szegények társadalmi ellenséggé tétele szolgálta. A szegénység helyett a *szegények* elleni hidegháború megindítása.

Nem véletlen, hogy a szövegnek ezen a pontján utalok egy olyan méretű társadalmi-nemzeti problémánkra is, amelynek méltányos elemzése természetesen önálló anyagot igényelne. Csupán nemzetközi „látszattervekenység” folyt és folyik az ország jövőjét talán leginkább meghatározó kérdés, a roma integráció vonatkozásában. Ennek a problémának a szőnyeg alá söprése persze a rendszerváltás politikai elitjének közös kudarc, amelynek a következményeit a mai rossz kormányzás „csupán” súlyosbította: ennek egyik jele a hátrányos helyzetű családok akut szociális vészhelyzete, a másik pedig a szélsőséges politikai erők felfutásában és a korábban nem tapasztalt szociális feszültségekben érhető tetten.

Miközben közhelyszerű tény, hogy e helyzetből való kitörés középtávon csak a foglalkoztatás bővülésével és az oktatás integráló szerepének erősítésével képzelhető el, éppen ezek a területek szenvedtek végzetesnek tűnő csapásokat az ideológiai hadviselésben.

Ám a társadalom szegényebb felével szembeni politizálás – még a leplezetlenül szavazatgyűjtőgető életmódot folytató – kormány szempontjából is csak akkor értelmezhető, ha közben van „megoldása” a társadalom alul lévő rétegeinek a választási folyamatból való kiszorítására is. Talán nem véletlen, hogy a még el nem fogadott választási eljárási törvényben mérlegelik az előzetes regisztráció intézményét. Pillanatra se hagyjuk magunkat félrevezetni a nemzetközi, mondjuk, az amerikai gyakorlatra való hivatkozásokkal: a hazai közjogi tradíciók és a választói öntudat mai szintje mellett ez igenis afféle lopakodó cenzuszt – a választójognak informálisan létező (de létező) képzettségi/aktivitási feltételhez kötöttségét jelentené.

Azonban a társadalmi hierarchiában alul lévők tartós kiszorítása a politikai érdekképviselőtől már rövidtávon is szociális alapú robbanáshoz vezethet, középtávon pedig – a mobilitási csatornák beszűkülésével – az elit hanyatlását, föltartóztathatatlan szklerózist okozza. Míg ezzel szemben a szolidaritás eszméjének és a mobilitás csatornáinak erősítése, egy innovációra kész, versenyképes, modern társadalom sikerének alapfeltétele volna.

Jelenleg a válság és a rossz politika közös eredményeként súlyos és szinte visszafordíthatatlan anyagi és mentális kettészakadás küszöbén áll a magyar társadalom, amelyet lassítani és visszafordítani a mindenkori kormányzat kötelessége lenne.

Nemzetközi kapcsolataink

Az EU új, keleti tagállamai az elmúlt tíz évben kívülről nézve két egymásra csúszó stratégiai problémával küzdenek: a sikeres európai felzárkózás és a globalizálódott erőterben leértékelődő európai teljesítmény jelentette

kihívásokkal. Ez a „későn érkezők” klasszikus problémája, amelyre eddig eltérő minőségű válaszok születtek a régióban.

Egy kis ország érdekérvényesítő képességét a nemzetközi erőterben döntően gazdasági-társadalmi teljesítménye határozza meg. Magyarország a válságot megelőző években fokozatosan csúszott egyre hátrébb ebben a versenyben. Ami azonban az elmúlt 18 hónapban a fentebb leírt módon történt, az emberemlékezet óta nem tapasztalt mélységbe taszította az ország nemzetközi megítélését és ezzel összhangban a nemzeti *érdekérvényesítő* képességét is.

Szövetségeseink kezdeti értetlenségét mára az aktív kritika, az elhatárolódás és újabban, a példa nélküli ellenakciók követik. Eközben a szövetségesi rendszeren kívüli partnereink óvatos, pragmatikus távolságtartással figyelik a magyar helyzet alakulását. Kívülről nézve a kétharmados kormányzás Magyarországon nem stabilitást, hanem az ország relatív súlyán messze túlmutató veszélyforrást jelent, mások számára is potenciálisan fertőző gazdasági-politikai modellt.

Nem nagyon akad ma olyan számottevő ország a világban, amely kormányunkra és ezen keresztül hazánkra, mint fontos és értékes partnerre tekint.

Rossz rágondolni, ki állna az oldalunkra, ha például a 2009-es magyar-szlovák vitához hasonló helyzet alakulna ki 2012-ben, bármely viszonylatban. Ennél is égetőbb kérdés, hogy most, amikor 2008 után ismét olyan helyzetbe lavíroztuk magunkat, amelyben az európai közösség segítségére szorulunk, vajon a szolidaritás vagy éppen ellenkezőleg a példastatuálás lesz-e velünk kapcsolatban a meghatározó szempont?

A nemzetközi politika világában a kisebb országok számára általában a kölcsönösen elfogadott szabályok szerint működtetett rendszerek sokkal kedvezőbbek, mint a nyers erőn alapuló, hagyományos érdekérvényesítési viszonyok. Ezért Magyarország számára ma az EU – belső szövetségkötésekre és kompromisszumokra épülő – rendszere a létező nemzetközi világok lehető legjobbika; feltéve, ha tudjuk, hogyan kell a javunkra fordítani.

Ezért most, amikor az Európai Unió – történetének legsúlyosabb válságával küzdve – sorsdöntő lépésekre készül, és amikor ennek az Uniónak a talpon maradása éppen nekünk legegységesebb érdekünk, vajon racionális politika-e a közös ügyekben a közösséget gyengítő, a döntéshozatalból magunkat kizáró politikát folytatni? Valójában éppen ez gyengíti leginkább fontos nemzeti érdekeink képviseletét: a döntéseket ugyanis azok alakítják, akik az asztal körül ülnek, nem azok, akik a maguk mögött becsapott ajtó előtt magyarózkodnak a sajtónak.

Összegzés és előretétekintés

Szétvert demokrácia, államcsőd felé sodródó gazdaság, szétszakadó társadalom és Európából kifelé haladó Magyarország – ez másfél év kormányzásának elborzasztó mérlege. A pályát, amelyen Magyarország halad, radikális irányváltással módosítani kell. Késlekedés nélkül.

A kétharmados többség és a cselekvés sürgető kényszere okán a legkedvezőbb forgatókönyv a jelenlegi kormány átfogó önkorrekciója lenne. Ezt a hosszú távú érdekek alapján kizárni nem lehet, de a Fidesz mai vezetése, eddigi működése és finanszírozási háttere ilyen fordulatot ezúttal sem valószínűsít.

Ezért most, 2012 januárjában, bő két évvel a jelenlegi ciklus lejárta előtt a haza és a haladás ügye iránt elkötelezettek legfőbb reménye már a mielőbbi kormányváltásban van.

Mi következik mindebből?

A következő választásokon dől el, hogy a Fidesz mostani uralma a rendszerváltás első, zűrzavaros 20 évének szomorú lezárása vagy a következő 20 év kurzusának nyitó-megalapozó szakasza volt-e. Burke híres mondása szerint, a rossz győzelméhez az is elegendő, ha a jók nem tesznek semmit. Kormányváltás akkor lehet, ha választható alternatíva szerveződik a politikai palettán – a kormányváltásnak pedig csak akkor lesz értelme, ha az új kormány képes a jó kormányzásra.

Az első feltétel tehát a választhatóság. Az új választójogi törvény és a még nem ismert további jogszabályok nem zárják ki a Fidesz vereségét, de – képletesen szólva – a százméteres síkfutásban [jó harmincméternyi előnyt](#) biztosítanak neki. Ezért, aki győzni akar, annak emberfeletti teljesítményt kell majd nyújtania.

A *választhatóság* ma jelentős részben „menedzsmen-kérdés”: országos, kampányképes szervezet, versenyképes helyi és országos jelöltek, elégséges mértékű, átlátható finanszírozás, helyi és országos médiaelérés, megfelelő ismertség és természetesen vonzó „politikai áru” kell hozzá. Ezek megteremtése rengeteg idő, szervezés és persze más pártokkal való versengés a népszerűségért és az elérhető erőforrásokért.

A váltás egyik lehetséges módja, ha a választások előtt a demokratikus ellenzék valamely – parlamenti, vagy még azon kívüli, „civil” pártja – olyan domináns és integráló szerepre tesz szert, hogy lényegében egyedül képes kihívni a mostani kormánypártot. Ez a – ma legnagyobb szavazói táborát jelentő – bizonytalanok sikeres megszólítását igényli ettől a már létező vagy „időben” párttá alakuló új erőttől.

Amennyiben azonban ez senkinek nem sikerül, akkor az egyfordulós, egyéni választókerületekre épülő választójogi törvény szinte megkerülhetlenné teszi a számottevő demokratikus ellenzék erőinek együttműködését. Ez azonban nem lesz könnyű. A szavazói bázis átfedése a versengést erősíti, a kölcsönös szavazói elutasítottság pedig az együttműködést nehezíti. Amiképpen egyelőre nem látszik objektív mérési pont arra nézvést sem, hogy az esetleges közös listák belső arányait majd milyen szempont alapján határozzák meg.

Az új választójogi törvény a választás látható időpontjának ismertté válásáig – az ellenzék pártjait a különutas, pozícióépítő működésben teszi érdekeltté.

A Fidesz leváltásának és az ország talpra állításának erősödő választói elvárása ösztökélheti majd a demokratikus ellenzék vezetőit arra, hogy időben megteremtsék a hatékony *modus operandi*t a szóba jöhető erők között.

A kormányváltás azonban csak akkor nyeri el értelmét, ha képes a mostani destruktív kormányzás helyén egy jobb, sikeresebb országot építeni. Ez pedig a szerveződő alternatíva *kormányzókéességének* kérdését veti fel.

Az új kormánynak nem lesz ideje kísérletezni és munka közben tanulni. A minden szempontból kivérzett gazdaságnak és kifáradt társadalomnak azonnali irányváltást kell érzékelnie, ellenkező esetben az új kormány legitimitációja gyorsan szertefoszlik.

Ezért az új kormánynak kész, azonnal alkalmazható programmal kell rendelkeznie: a köztársaság, a kiegyezés és a kilábalás programjával.

A *köztársaság programjával*, amely az alkotmányos demokrácia és a kormányozhatóság azonnali helyreállításának cselekvési tervét jelenti, a harmadik köztársaság korrekcióját. A helyreállítás azonban kevés, a pártfinanszírozás tisztaságával vagy a közmédia pártatlanságának korábban hiányzó, új garanciái nélkül, a köztársaság gyenge immunrendszerrel születne újjá.

A *kiegyezés programjával*, amely konszenzust teremt abban, hogy sem az inga újbóli kilengése, sem a bosszúállás nem lehet megoldás a köztársaság helyreállításakor –bármennyi sérelmet is szenvedtek el a most ellenzékben levők és támogatóik. Az új kormány egyik legfontosabb feladata lesz, hogy új, ciklusokon átívelő széles társadalmi megegyezést teremtsen alapvető nemzeti céljaink tekintetében. Ehhez pedig a mai jobboldal demokratikus meggyőződésű szavazóinak beleegyezésére éppúgy szükség lesz, mint a határozott politikai kötődés nélküli vagy baloldali szavazókéra. Az ország nem bírja ki, hogy négyévente a legalapvetőbb elvi kérdések képezzék a politikai küzdelem tárgyát.

Végül a *kilábalás programja* arról kell, szóljon, hogy a külső és belső válságoktól meggyötört gazdaság és társadalom gyors talpraállását és újrainduló erősödését milyen konkrét kormányzati eszközökkel és reformokkal lehet elérni, és az idővel így megtermelt többletjüket a megújított nemzeti célokkal összhangban igazságosan és okosan elosztani.

De mindannyiunknak, választópolgároknak, civil szervezeteknek, politikai pártoknak, tudomásul kell vennünk, hogy 2014 Magyarország már alapvetően egy más ország lesz, mint a válság és a fülkeforradalom előtti világ. Fáradtabb, kétkedőbb, tapasztaltabb és talán bölcsebb is, de alapvetően más. Máshol lesz a közepe, máshol az ingerküszöbe és mások a prioritásai. Talán azt a tanulságot vonja le ebből a korszakból, hogy a csodavárás és a reményvesztettség a biztonságos gyarapodás két legnagyobb ellenfele. És talán azt is, hogy a demokrácia olyan, akár a levegő: míg körülvesz, fel sem tűnik, de a hiánya azonnal fojtogat.

A jó kormányzásra eséllyel csak az vállalkozhat, aki ezt a változást megérti.